

לסביבתו של הנביא, אך היא עדיין מרוחקת ממנו, כנאמר בהמשך הפסוק: "וַיְהִי כִּפְּאוֹת אִישׁ הַאֲלֹהִים אֶתָּה מִנְּגִד..."; בפסוק השני (כז) מתוארת הגעתה עד הנביא עצמו, כמו שנאמר בהמשך הפסוק: "וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו".²

2. "שְׁלוֹם שְׁלוֹם וְאֵין שְׁלוֹם" (ירמיהו ו', יד)

המכנה המשותף בין שני התיאורים של שלבי התקרבותה של השונמית אל אלישע הוא בכך שבשניהם **אומר אלישע כי אינו יודע את סיבת בואה המפתיע אליו להר הכרמל**. כאשר מזהה אלישע את האישה מרחוק, הוא אומר לגיחזי נערו: "הֲנֵה הַשּׁוֹנְמִית הִלְזָה", ומייד שולח אותו לגשש אחר סיבה אפשרית לבואה:

כּו עֲתָה רוּץ נָא לְקִרְאָתָהּ וְאָמַר לָהּ:

הַשְּׁלוֹם לָךְ? הַשְּׁלוֹם לְאִישְׁךָ? הַשְּׁלוֹם לְיֶלְדֶיךָ?

דהיינו, אלישע משער שהיא באה אליו בגלל מצוקה כלשהי הקשורה בה עצמה או באחד מבני משפחתה הקרובים, והוא מנסה לברר דבר זה.

אפס, ניסיונו זה של אלישע לברר את סיבת מצוקתה אינו עולה יפה. השונמית עונה על שאלתו המשולשת של גיחזי³ תשובה קצרה אחת (שאינה אמת): "שְׁלוֹם!".

מדוע עונה השונמית תשובה שאינה אמת לשאלותיו של גיחזי? מדוע לא תאמר לו כי בנה מת, ועל כן היא באה אל הנביא?

שאלה זו אולי הייתה צריכה להישאל כבר בפסוקי 'הציר המרכזי' של הסיפור. אף שם הסתירה השונמית את דבר מות בנה מבעלה, ועל שאלתו (בפסוק כג): "מִדּוּעַ אָתָּה הֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם, לֹא חֹדֵשׁ וְלֹא שִׁבְתָּ?", היא עונה כפי שתענה לגיחזי בהמשך: "וַתֹּאמֶר: שְׁלוֹם!". ובכן "שְׁלוֹם, שְׁלוֹם" בפי השונמית ובאמת "ואין שלום".

אף בבואה עד אלישע לא אמרה לו השונמית במפורש כי בנה מת. דבריה היו: "הַשְּׂאֲלֵתִי בְּנֵי מֵאֵת אֲדֹנָי? הֲלֹא אֲמַרְתִּי לֹא תִשְׁלַח אֵתִי!" (פסוק כח). מדברים אלו ניתן אמנם להסיק כי בנה מת, וכך אכן הסיק אלישע כפי שמסתבר מהוראתו לגיחזי, אך דבר זה לא נאמר על ידה במפורש, ואף אלישע נמנע מלומר דבר זה.

2. במידה מסוימת קיים יחס כזה גם בפתיחה הכפולה של סיפורנו. בפסוק ח מתואר בואו של אלישע לשונם: "וַיַּעֲבֹר אֱלִישֶׁעַ אֶל שׁוֹנָם", ואילו בפסוק יא מתואר בואו אל בית האישה אשר בשונם: "וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיִּסֹּר אֶל הַעֲלִיָּה". אלא שבפתיחת הסיפור אין מדובר בשני שלבים שונים של התקרבות כמו שהדבר במקומנו, אלא במעשה אחד. מפני אי ידיעתו של הקורא מהי אותה "עלייה" שאלה סר אלישע, צריך להקדים את ההסבר במאמר מוסגר - הוא המצג; רק אז ניתן לתאר את בואו של אלישע לעלייה שבבית השונמית.

3. אמנם לא נאמר בכתוב שגיחזי אכן שאל את השונמית את שלוש השאלות הללו, אולם, כפי שהסברנו בעיון הקודם (הערה 1) דבר זה נובע מן הסגנון האליפטי של המקרא: המקרא מקצר, והקורא משלים בדמיונו את החוליה החסרה. ברור אפוא שאת תשובתה: "שְׁלוֹם" ענתה האישה לגיחזי. רש"י במקומנו כינה את התופעה: "מקרא קצר".

ובכן, מדוע נמנעת השונמית פעם אחר פעם מלומר את מה שנאמר לנו בלשון הכתוב: "וַיִּמָּת" (פסוק כ)? רבי משה אלשיך בפירושו 'מראות הצובאות' עמד על שאלותינו, וכך ענה עליהן (בפירושו לפסוק יט):

ועשתה בחכמה להסתיר דבר (- מבעלה), שלא להזכיר עליו שם מוות, כי הדיבור מזיק בעניינים כאלו, לבלתי יִתְקַן, וכן הנביא... באומד הדעת נתן אל לבו כי מת הילד... היא לא אמרה (- לנביא) 'מת הילד', כי אם "הִשְׁאַלְתִּי בְּךָ" וכו'... ולא אמרה כי מת הילד, בל תוציא מפיה תואר זה, בל יצא עליו שם מוות.⁴

נראה, כי להסתרת דבר מותו של הילד מבעלה של השונמית ומגיחזי ניתן לתת טעמים נוספים מלבד אלו שנתן ר"מ אלשיך. אפשר שלו הייתה השונמית רומזת לבעלה על דבר מות בנם, היה הלה מרבה עמה שיחה על כך, ובכך היה מעכבה בדרכה אל הנביא. אפשר גם שהשונמית חפצה להסתיר זאת מבעלה כדי להגן עליו מפני הידיעה ומפני הזעזוע הנפשי שתגרום לו.⁵ לעומת זאת, תשובתה לגיחזי לא נועדה להסתיר ממנו את דבר מות בנה, שהרי הלה ישמע על כך מייד, כשתדבר אל אלישע. כוונת תשובתה בת המילה האחת לגיחזי הייתה למנוע עיכוב בדרכה אל הנביא, וכן להבטיח שהנביא יהיה הראשון שישמע ממנה ברמז על דבר מות בנה, שהרי עליו, ורק עליו, היא מטילה את האחריות.

4. כבר קדם את ר"מ אלשיך בפירוש זה רלב"ג בביאורו לפסוק כו. הוא כתב בקיצור נמרץ: "וַיִּתְאַמֵּר שְׁלוֹם - לא רצתה לפתוח פיה לרע".

5. התנהגותה זו מזכירה את המסופר על אשת ר' מאיר (מדרש משלי, פרשה לא, על הפסוק "אֵשֶׁת חַיִּל מִי יִמְצָא"):

מעשה היה בר' מאיר שהיה יושב ודורש בבית המדרש בשבת במנחה, ומתו שני בניו. מה עשתה אִמּוֹ, הניחה שניהם על המטה ופרשה סדין עליהם. במוצאי שבת בא רבי מאיר מבית המדרש לביתו. אמר לה: היכן שני בני? אמרה: לבית המדרש הלכו. אמר לה: צפיתי לבית המדרש ולא ראיתי אותם. נתנה לו כוס של הבדלה והבדיל. חזר ואמר היכן שני בני? אמרה לו הלכו למקום אחר ועכשיו הם באים. הקריבה לפניו המאכל ואכל ובירך. לאחר שבירך אמרה לו: רבי, שאלה אחת יש לי לשאול לך. אמר לה: אמרי שאלתך. אמרה לו: רבי, קודם היום בא אדם אחד ונתן לי פיקדון, ועכשיו בא ליטול אותו, נחזיר לו או לא? אמר לה: בתי, מי שיש פיקדון אצלו הוא צריך להחזירו לרבו. אמרה לו: רבי חוץ מדעתך לא הייתי נותנת אצלו... אמר: "ה' נָתַן וְה' לָקַח יְהִי שֵׁם ה' מְבָרַךְ".

בשני המקרים הנשים מגיבות על האסון בקור רוח ומתוך התגברות עצמית גדולה, ומסתירות אותו מבעליהן, אולם מטרותיהן הפוכות: אשת ר' מאיר עושה זאת כדי לסייע לבעלה להצדיק את הדין, ואילו השונמית מתנהגת כך כדי לאפשר את שינוי גזר הדין.

3. "וּתְחִזֵּק בְּרַגְלֵי וַיִּגַּשׁ גִּיחֲזִי לְהַדְפָּה"

בבוא השונמית אל הנביא, נאמר עליה: "וּתְחִזֵּק בְּרַגְלֵי". אף בראש המחצית הראשונה של סיפורנו, כאשר בא הנביא לשונם, נאמר עליה: "וּתְחִזֵּק בּוֹ לְאֶכֶל לֶחֶם" (פסוק ח). מובן שאין משמעות התיבה "ותחזק" שווה בשני המקומות. בראש המחצית הראשונה זוהי מטאפורה, ופירושה הוא כדברי רלב"ג שם: "שהשתדלה בכל עוז שיאכל לחם אז בביתה, ושיבוא בכל עת שיהיה בעיר שונם". לעומת זאת, במקומנו מתכוון הכתוב לומר שהחזיקה ברגלי אלישע ממש, "להשתחוות לו, ולהתחנן לפניו בעד בנה" (רלב"ג).

נמצא, כי אף בכך כוונת הכתוב להנגיד את ראש המחצית הראשונה לתחילתה של השנייה. כאשר בא אלישע לשונם, והיה נצרך לגמילות חסד של הכנסת אורחים,⁶ 'החזיקה' בו השונמית, באשר הייתה "אִשָּׁה גְדוֹלָה" ורבת חסד; ואילו עתה מתהפכים היוצרות: עתה באה השונמית אל הר הכרמל, ומחזיקה ברגליו כדי להביאו לידי כך שיגמול עמה חסד ויפעל להשבת בנה אליה כשהוא חי.

גיחזי מזדרז למלא את חובתו כנער הנביא, ולשמור על כבוד רבו, בכך שישמש חציצה בין רבו לבין האישה, כדברי רלב"ג: "אולי עשה זה לכבוד אלישע, כי יודע שאין רצונו שתתקרב אליו אישה כל כך". מנין יודע זאת גיחזי? כנראה, מכך שזו הייתה הנהגתו של אלישע ביחס לשונמית בכל הפעמים הקודמות שבהן נפגשו.⁷

4. ההעלמה שהעלים ה' מלישע

אלישע חש בסערת הנפש ובאותות המצוקה הניכרים באישה שלפניו, ומבין שלא זאת השעה לתבוע מן האישה לנהוג על פי הגינונים המקובלים. על כן הוא פוקד על נערו:

כֹּז   הִרְפָּה לָהּ
כִּי נִפְשָׁה מְרָה לָהּ
וְה' הָעֲלִים מִמֶּנִּי
וְלֹא הִגִּיד לִי.

6. ראה דברי המהרש"א שהבאנו בהערה 9 בסוף עיון ב: "שכל אדם עני הוא בדרך מכלי תשמישים הצריכים לו".

7. ראה מה שכתבנו על כך בעיון ג.

וכאמור, אי ידיעתו של אלישע את סיבת מצוקתה של השונמית ניכרה כבר בדבריו הראשונים לגיחזי, כששלחו לשאול בשלומה ובשלום אנשי ביתה. בפסוקנו (כז) מבטא אלישע את אי ידיעתו במילים ברורות, ונימה של צער ניכרת בהן: "וְהָעֵלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי".

מה פשר הַעֲלָמָה זו מן הנביא, העלמה של מה שצריך היה לדעת?⁸ אמנם הנביאים אינם יודעי כול, אלא רק מה שהקב"ה מיידעם;⁹ וראיה לדבר מתחילת סיפורנו: אלישע אינו יודע על היות האישה מחוסרת בן.¹⁰ אולם ישנם מצבים שבהם נראית אי ידיעתו של הנביא תמוהה, והיא מהווה חיסרון במילוי תפקידו כנביא. במקומות אלה, יש לחפש

8. ושמה מחמת קושיה זו פירש רד"ק: "העלים ממני" - עד עתה. כי באותה שעה שנפלה לרגליו, נאמר לו בנבואה". אולם קשה להבין: היכן מצא רד"ק רמז בכתוב לנבואה זו? ואכן בעל המצודות פירש את פסוקנו אחרת מרד"ק ובמגמה ברורה לחלוק עליו. בד"ה הרפה לה כתב: "כי עושה זאת בעבור מרירות נפשה, ולא ידעתי מה היא, כי ה' העלים ממני בעת נהייתה, וגם עתה לא הגיד לי". ואפשר שרד"ק הסיק את קיומה של הנבואה, מכך שהשונמית בעצם לא אמרה כלל לאלישע שבנה מת, אלא רק באה בטרוניה אליו: "הִשְׁאֲלֵתִי בְּן מֵאֵת אֲדֹנָי... (פסוק כח), ואלישע יודע שבנה מת (כמסתבר מהוראתו לגיחזי), אף שהדבר לא נאמר לו בפירוש. אולם הפירוש הנאות לזאת הוא פירושו של ר"מ אלשיך שכבר הובא לעיל, כי האישה "לא אמרה (- לנביא) 'מת הילד'... בל יצא עליו שם מוות... ובאומד הדעת נתן אל לבו כי מת הילד".

אגב, באותו קטע מנסה ר"מ אלשיך לענות גם על שאלתנו, בעניין סיבת ההעלמה מאלישע: "ואמר: וה' העלים ממני ולא הגיד לי. כלומר העלים ממני טרם יהיה, ולא הוגד לי אחר העשותו. כלומר: וטוב הוא כי אוכל לתקן, כיוון שלא הגיד שהוא מת פן תחלט מיתתו ויאבד תיקונו". אולם בעוד פירושו ביחס לאישה שאינה רוצה להזכיר בפירוש את מות בנה עומד על נקודה מסתברת בהתנהגות האישה על פי אמונה רווחת, ולכן יכול להחשב פשוט, הרי פירושו ביחס להעלמה שהעלים ה' מאלישע מבוסס על תפיסה מסתורית, שהעלמה זו של עובדת המוות היא תנאי לאפשרות החייאת הבן. קשה לראות בכך את פשוטו של מקרא. מה עוד שהמספר עצמו לא חשש לקבוע בפירוש (כבר בפסוק כ) את העובדה: "וַיָּמָת", ולא חשש שקביעה זו בסיפור תפריע בהמשך להחייאתו. והשווה לתפילת אליהו במל"א י"ז, כ.

9. על הפסוקים בשמ"א ט', טו-יז: "וְהָאֵלֹהִים אֵת אֲזֶן שְׂמוּאֵל... כְּעַתְּ מָחָר אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ אִישׁ... וּמִשְׁחָתוֹ לְנִגִּיד... וְשְׂמוּאֵל רָאָה אֶת שְׂאוּל, וְהָאֵלֹהִים עָנָהוּ: הִנֵּה הָאִישׁ...", נאמר במדרש תהילים למזמור קי"ט (על הפסוק "גל עיני"): "אף על פי שהיה שמואל נביא, לא היה יודע כלום עד שגלה הקב"ה את אוזנו".

10. ואף שלעיל, בבעיה שהעלינו בעיון ג, תמהנו על אי ידיעתו זו של אלישע, לא הייתה תמיהתנו על כך שאלישע כנביא אינו יודע עובדה זו, אלא על כך שבמציאות החיים בביתה של השונמית לא הייתה עובדה זו בולטת וניכרת לעין, עד שיכולה הייתה להיעלם מעיניו של אורח תדיר כאלישע.

את הסיבה להעלמה.¹¹ המקרה שלנו, ודאי שייך לאותם מקומות שצריכים הסבר: מדוע אין אלישע זוכה לנבואה ביחס לגורלו של הילד שהוא גרם את בואו לעולם, והוא זה שעתיד להחיותו בנס? מדוע דווקא חוליית ביניים זו, של מות הילד, נעלמת ממנו?¹² את תמיהה זו מעלה אלישע עצמו באומרו בצער: "וה' העלים ממני ולא הגיד לי". "העלים" משמעו: 'פעל בכוונה שיהא הדבר נעלם ממני'. משמע שלולי כן, ראוי היה שאדעהו.¹³

כל הסיטואציה הזאת עומדת בניגוד לנאמר בעמוס (ג', ו-ז): "אם תהיה רעה בעיני, וה' לא עשה? כי לא יעשה ה' אלהים דבר, כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים".¹⁴

11. דוגמאות לדבר זה:

א. שמואל אינו יודע מי מבניו של ישי מיועד למשיחה וטועה בכל שבעת בניו, עד בואו של דוד (שמ"א ט"ז), ורק אז נאמר לו בנבואה: "קום מְשַׁחֵהוּ כִּי זֶה הוּא" (שם יג). הסיטואציה המתוארת מביכה ומהווה פגיעה בתפקודו של שמואל ובכבודו. טעותו באליאב אף זוכה לביקורת ה': "אל תבט אל מְרָאֵהוּ... כִּי לֹא אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם..." (שם ז). הצורך להסביר העלמה זו משמואל בולט במיוחד נוכח הסיפור הקודם שבו נצרך שמואל למשוח מלך, בפרק ט'. עיין בפסוקים המובאים בהערה 9 לעיל.

ב. בשמ"ב פרק ז' פונה דוד לנתן הנביא, ומבטא את רצונו לבנות בית לארון ה'. נתן הנביא עונה לו: "כֹּל אֲשֶׁר בְּלִבְבְּךָ לַעֲשֹׂה כִּי ה' עִמָּךְ" (שם ג). אולם עוד באותו לילה נאמר לנתן בנבואה, כי אין ה' חפץ שדוד יבנה לו בית. ובכן, מדוע נעלם דבר זה מנתן הנביא בתחילה, עד שענה לדוד תשובה מטעה?

ג. בירמיה פרק מ"ב פונים שרי החיילים בראשות יוחנן בן קרח אל ירמיהו, לאחר רצח גדליה, ומבקשים הוראה מאת ה' אם להישאר בארץ או לרדת למצרים מחשש לנקמת מלך בבל. ירמיהו מתפלל אל ה', ואז נאמר: "וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרֵת יָמִים וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יִרְמְיָהוּ" (שם ז). ובכן, מהו פשר עיכוב גדול זה בתשובת ה' לנביא בשאלה כה דחופה?

על כל השאלות הללו נדרש הלומד את סיפורים אלו לענות, ואין כאן המקום להאריך.

12. שאלה זו נשאלת בזוהר בשלח (חלק ב, מד ע"ב), ושם גם ניתנת תשובה לכך: "מאי טעמא לא ידע אלישע? אלא אמר קודשא בריך הוא: ומה אנא קטיל להאי, אי אימא ליה, לא ימות, דהא נבזזא דיליה הוא...". ובתרגום: 'מה הטעם שלא ידע אלישע? אלא אמר הקב"ה: ומה אני ממית אותו (- את הבן)? אם אומר לו (- לאלישע), לא ימות (- הבן), שהרי מתנה שלו הוא (- ואלישע יתפלל עליו שלא ימות)!'.

13. בפרקי רבי אליעזר פרק ל"ג, על פסוק זה, מיוחסת לאלישע האמירה: "אמר הנביא: כל דבר שהקב"ה עושה היה מגיד לי, חוץ מזו".

14. באגדת בראשית (סט, ב) נידון נושא זה של העלמת ה' מן הנביא באריכות. את הפסוק באיוב ט', ז: "הָאִמַר לְחָרָס וְלֹא יִזְכָּח" דרשו שם על סילוק רוח הקודש מנביאים שונים. "ולמה כך? אלא כדי שלא יהיו הנביאים מתגאים, מתיש להן הקב"ה כוחן ומראה להן שאינן כלום". בין הדוגמאות המובאות שם, מובא משה, שכעונש על שאמר: "וַהֲדַבֵּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשָׁמַעְתִּיו" (דברים, א', יז) לא ידע את משפטן של בנות צלפחד. וכן מובאת דוגמת שמואל שהובאה לעיל, הערה 11. והמדרש מסיים: "אף אלישע אדם גדול היה... ובאה לו שעה ולא ידע כלום. אימתי, כשראה השונמית באה אצלו, אמר לגיחזי: 'רוץ נא לקראתה'".

שאלה זו מצטרפת אל השאלות הקודמות שהעלינו בעיונינו ביחס למחצית הראשונה של סיפורנו, ומצפה אף היא לפתרונה.¹⁵

וגו', לא ידע שמת הילד... הרי למדת שהכול מן הקב"ה: אם ביקש ראו בני אדם, ואם ביקש שמעו, דכתיב (משלי כ', יב): 'אזן שמעת ועין ראה ה' עשה גם שניהם'". מדרש זה אינו מנמק את ההעלמה מאלישע בנימוק ספציפי, כשם שעשה בדוגמאות האחרות. אולם במקבילה לו, בספרי דברים, סוף פסקא יז, מובאת בקיצור דוגמתו של אלישע בשני כתבי יד (מובא בשינויי הנוסח במהדורת פינקלשטיין, עמ' 30, שורה 8), ושם גם הנמקה לעונש ההעלמה, והיא דומה לאלו של משה ושמואל: "כיוצא בו באלישע: 'וה' העלים ממני', **בשביל: 'מה אעשה לך'** (ד', ב)" (כלומר: אלישע נתגאה בשאלתו זו). הדרך שבה נלך אנו בהסבר ההעלמה מאלישע, אינה דרך המדרש הזה, וגם אינה דרך הזוהר שהובא בהערה 12.

15. מלבי"ם בד"ה וה' העלים ממני כתב: "רוצה לומר: כי מה שיעשה ה' דרך עונש יגלה סודו תחילה אל עבדיו הנביאים למען יבקשו רחמים, וכמו שנאמר: 'המכסה אני מאברהם אשר אני עשה'. אבל הנעשה מעצמו על ידי חולי ייעלם מן הנביא. ומזה הוציא שלא חטאה ולא בא אליה בעבור חטאה". בדבריו אלה מנסה מלבי"ם לענות על שאלתנו, תוך שלילת תוקפה של השאלה ששאלנו בעיון א: מדוע מת הילד? אולם אין אנו מקבלים את דבריו שלפיהם מות הילד "נעשה מעצמו על ידי חולי", בלא כל הקשר מוסרי-דתי. אף לפי הנחתו זאת, לא ברורה לנו אמיתת העיקרון שייסד כאן מלבי"ם בדבר העלמה מן הנביא של דברים שאינם נעשים בדרך עונש (גם כשהם נוגעים לתפקידו הנבואי כמו אצלנו!).